

با توجه به سطح زیر کشت گل و گیاهان زینتی صادرات ایران باید به ۲۰۰ میلیون دلار در سال برسد

اشاره

تلوع آب و هوایی ایران، یکی از عوامل مهم در پرورش انواع گل‌ها و گیاهان زینتی است. بخش‌های عمده‌ای از خاک ایران مستعد پرورش گل‌ها و گیاهان تزئینی است که ضمن تأمین نیازهای بازار داخلی، قادر به صادرات و ارزآوری برای اقتصاد کشور می‌باشد.

با وجود تولید انواع گوناگون گل‌ها و گیاهان زینتی با کیفیت مطلوب در ایران، سهم ایران در بازار جهانی این محصولات در حد توانایی‌های موجود نیست و بخش عظیمی از گل‌ها و گیاهان زینتی مذکور ضایع شده و از مسیر اقتصادی خارج می‌شود.

مسائل گوناگونی در بخش تولید و تجارت گل‌ها و گیاهان زینتی وجود دارد که مانع از رسیدن به سهم مناسب در بازار جهانی این محصول شده است که شناسایی آنها و یافتن راهکارهای مناسب برای رفع مشکلات، می‌تواند اقتصاد کشور را از درآمد ارزی بیشتر و اشتغال مناسب‌تر نیروی انسانی بهره‌مند سازد.

در خصوص مسائل و مشکلات تولید و صادرات گل‌ها و گیاهان زینتی، خبرنگار نشریه «بررسی‌های بازرگانی» با آقای دکتر محسن کافی، عضو هیأت علمی دانشکده کشاورزی دانشگاه تهران، مشاور معاونت امور باغبانی وزارت جهاد کشاورزی، عضو هیأت مدیره و دبیر انجمن امور باغبانی ایران، مشاور مؤسسه تحقیقات آب و خاک و مشاور سازمان پارک‌ها و فضای سبز شهرداری تهران، گفت‌وگویی انجام داده است که ماحصل آن را خواهیم خواند.

■ ارقام صادراتی گل و گیاهان

زینتی ایران کدامند؟

عمده گل‌های صادراتی ایران،

گل‌های بریده هستند که مریم، میخک،

گلایل و رز می‌باشند. گل‌های گلدانی که

جزو گیاهان «برگ زینتی» هستند. از

جمله «دیفن‌باخیا» و «بوکسا» نیز جزو

گیاهان زینتی صادراتی محسوب

می‌شوند.

ارسال بسیاری از محموله‌های

صادراتی گل‌ها و گیاهان زینتی از مسیر

قانونی صورت نمی‌گیرد، بلکه توسط

لنج‌ها به سوی کشورهای حوزه جنوبی

خلیج فارس می‌رود و در بازار این

کشورها به فروش می‌رود.

■ نسبت صادرات گل و گیاهان

زینتی به طور رسمی به غیررسمی

چه میزان است؟

آمار دقیقی در این زمینه موجود نیست. اما آنچه که گمرک اعلام کرده است، شاید بتوان گفت به همان میزان به صورت غیررسمی (غیرقانونی) از کشور خارج می‌شود.

درآمد ارزی حاصل از صادرات رسمی گل و گیاهان زینتی را چه میزان ارزیابی می‌کنید؟

گمرک در آمار خود اعلام کرده است در سال ۷۹، ۲ تا ۴ میلیون دلار گل

و گیاهان زینتی صادر شده است. اما با توجه به توضیحاتی که داده شد، سطح صادرات در سال گذشته شاید تا ۱۰ میلیون دلار باشد.

آیا دانشگاه‌های ایران در رشته گل و گیاهان دوره خاص آموزشی دارند؟

آموزش گل و گیاه یکی از گرایش‌های رشته علوم باغبانی در دانشگاه‌های ایران است. در این زمینه رشته خاصی در دانشگاه‌ها وجود ندارد، اما وقتی کارشناسی باغبانی احراز شود، در مرحله کارشناسی ارشد می‌توان در رشته گل‌کاری به تحصیل پرداخت و به سوی این رشته گرایش پیدا کرد.

در این مقطع پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد می‌تواند تحقیقاتی در زمینه گل و گیاهان زینتی باشد و در مقطع Ph.D یا دکترا نیز این هدف را می‌تواند دنبال کرد.

رشته‌ای با عنوان مهندسی فضای سبز به تازگی ایجاد شده است که با گل

و گیاه و گل‌کاری همخوانی‌هایی دارد، اما روی تولید آن متمرکز نیست، بلکه بیشتر روی نگهداری فضای سبز به مباحثه می‌پردازد. در حال حاضر در مقاطع کارشناسی ارشد و دکترا گرایش گل‌کاری وجود دارد.

در مقطع دکترا در دو دانشگاه تهران و شیراز و در مقطع کارشناسی ارشد در ۱۰ دانشگاه بزرگ در کشور گرایش گل‌کاری تدریس می‌شود.

۳۰ درصد تولیدکنندگان گل و گیاهان زینتی، سنتی، ۶۸ درصد حد واسط، و فقط ۱ تا ۲ درصد آنها افرادی هستند که با استفاده از فناوری روز به تولید می‌پردازند.

آیا در این مقاطع دانشجویان با تولید و صادرات گل و گیاهان زینتی آشنا می‌شوند؟

چون موضوع صادرات گل و گیاه بیشتر روی بازرگانی تأکید دارد، ممکن است دانشجویان با این موضوع به‌طور مستقیم در ارتباط نباشند، اما کسانی که می‌خواهند در امر تولید فعالیت کنند، می‌بایست بدانند تولید آنها دارای بازار می‌باشد یا نه؟ بنابراین روی بازرگانی و صادرات آن مطالعاتی را انجام می‌دهند.

در حال حاضر روی بازرگانی و صادرات گل و گیاهان در مقطع کارشناسی ارشد سه پایان‌نامه داریم، اما در زمینه تولید، بسته‌بندی و حمل‌ونقل حدود ۲۰ پایان‌نامه وجود دارد.

در رشته باغبانی دانشجویان به سوی این امر که کار تحقیقاتی خود را در

مزارع و گل‌خانه‌ها انجام دهند، سوق داده می‌شوند تا با مشکلات تولید به طور مستقیم آشنا شوند و در جهت حل آن گام بردارند.

آیا در ایران گل و گیاهان زینتی به صورت علمی و صنعتی پرورش داده می‌شوند؟

در حال حاضر تولیدکنندگان گل و گیاهان زینتی در ایران به سه دسته تقسیم می‌شوند. اول تولیدکنندگان کاملاً

سنتی که از نیم قرن قبل با روش خاص به تولید پرداخته‌اند و همان را نیز ادامه می‌دهند.

گروه حد واسط یا کسانی که علاقه‌مند به استفاده از موضوعات و مطالب علمی هستند، یا امکانات آن را ندارند و یا دسترسی به دانش روز ندارند.

گروه سوم درصد بسیار کمی هستند که از دانش فنی روز استفاده می‌کنند و انگشت‌شمار می‌باشند. حداکثر ۵ واحد تولیدی در ایران در این گروه قرار دارند. این گروه با توجه به علم و فناوری روز به تولید گل و گیاهان زینتی می‌پردازند و حتی کارشناسان خارجی بر تولید آنان نظارت دارند.

در یک دسته‌بندی می‌توان گفت؛ ۳۰ درصد تولیدکنندگان کاملاً سنتی، ۶۸ درصد حد واسط و ۱ تا ۲ درصد کسانی هستند که با فناوری روز به تولید می‌پردازند.

آیا سرمایه‌گذاری گل و گیاهان زینتی با دید صادرات صورت می‌گیرد؟

سرمایه‌گذاری در این رشته با دید صادرات در حد یک «شماره» است. کسانی که به تولید گل و گیاهان زینتی می‌پردازند، مشاهده می‌کنند که بازارهای داخلی کشش لازم را برای جذب تولیدات آنان دارد و به این نتیجه رسیده‌اند که بازار داخلی برای آنان صرفه بیشتری دارد.

متأسفانه میزان تولید با یک مصرف برابری می‌کند. در ایام سوگواری میزان مصرف گل به شدت تقلیل پیدا می‌کند، در ماه‌های محرم، صفر و رمضان شاهد این قضیه هستیم. در نتیجه بسیاری از تولیدات روی دست تولیدکنندگان می‌ماند.

در اوایل اعیاد به ویژه عید نوروز مصرف گل و گیاهان افزایش می‌یابد. زمان‌های اوج مصرف باعث می‌شود بازده تولید مناسب نباشد.

تولیدکنندگان در بسیاری از دوره‌های زمانی با اشباع بازار روبه‌رو هستند و محصول آنان به فروش نمی‌رود، عکس این موضوع نیز مشاهده می‌شود. در مواردی تولید انجام می‌شود، اما بازار با کمبود گل و گیاه مواجه است.

بنابراین برای اینکه بتوان تحلیل صحیحی از بازار و میزان تولید داشت، باید روند تولید علاوه بر کمیت مناسب، دارای یک توزیع طبیعی در طول سال

باشد تا بتوان روی آن تحلیل اقتصادی کرد.

تولید گل و گیاهان زینتی در ایران هنوز به چنین مرحله‌ای نرسیده است.

چنانچه گل و گیاه زینتی در ایران مطابق با فناوری روز تولید شود، درآمدهای صادراتی نسبت به وضعیت کنونی چقدر افزایش می‌یابد؟

ارزش صادرات گل و گیاه زینتی در جهان حدود ۲۰ میلیارد دلار و ارزش واقعی تولید حدود ۱۰۰ میلیارد دلار است.

به یقین حدود ۲۰ میلیارد دلار گل و گیاه در جهان بین کشورهای جهان سوم و پیشرفته مبادله می‌شود.

مصرف‌کننده عمده گل و گیاه در جهان کشورهای توسعه یافته هستند. با توجه به اینکه سطح کشت گل و گیاه در ایران یک صدم سطح کشت جهان است، به‌طور طبیعی یک درصد از صادرات ۲۰ میلیارد دلاری در جهان یعنی ۲۰۰ میلیون دلار باید سهم ایران از صادرات گل و گیاه زینتی باشد.

حداکثر صادرات ایران رقمی در حدود ۱۰ میلیون دلار است. پس صادرات ایران تا ۱۹۰ میلیون دلار قابل افزایش است.

پس از رسیدن به رقم ۲۰۰ میلیون دلار صادرات گل و گیاه زینتی، می‌توان با بهره‌گیری از فناوری روز، میزان بهره‌وری در تولید و پرورش گل و گیاه را افزایش داد و جای امیدواری است که بتوان به ارقام بالاتری از صادرات دست

یافت. اما این امر میسر نمی‌شود، مگر زمانی که میزان تولید از تنوع و پراکنش مناسب در طول سال برخوردار شود تا بتوان برای صادرات قرارداد منعقد کرد.

بارها اتفاق افتاده است صادرکننده‌ای در یک مقطع زمانی قرارداد صادرات منعقد کرده است، اما زمانی که می‌خواهد گل را صادر کند، با «پیک» قیمت گل برخورد می‌کند. در این مقطع است که صادرکننده یا باید اعتبار خود را از دست بدهد و یا اینکه گل را با قیمت بالا خریداری و با قیمت ارزان صادر کند.

آیا گل و گیاهان زینتی ایران در خارج از کشور خواهان دارد؟

گل و گیاهان زینتی ایران در چند دوره مختلف رکورددار بهترین گل و گیاه در جهان بوده است. مدال طلای گلایل در نمایشگاه اوزاکای ژاپن و مدال نقره مریم در یکی از نمایشگاه‌های بین‌المللی گل و گیاه نشان‌دهنده این امر است.

البته به دلیل آنکه تنوع و میزان تولید گل و گیاه در ایران در حدی نیست که بتوان وارد بازارهای صادراتی شد، عقد قراردادهای مستمر امکان‌پذیر نیست.

آلمان سه سال پیش تقاضای سالانه ۳۰۰ میلیون دلار گل از ایران داشت، اما متأسفانه این امر امکان‌پذیر نشد.

سفارش‌های خارجی تنها برای یک گل نیست، بلکه از یک گل شاید ۱۵ رقم جزو سفارشات باشد، چنانچه ایران بتواند تنوع تولید را در مقاطع زمانی که خریداران درخواست دارند، انجام دهد،

می تواند جزو صادرکنندگان واقعی گل و گیاهان زینتی درآید.

هم اینک ایران نمی تواند تنوع تولید گل و گیاه داشته باشد، زیرا عمده تولیدکنندگان این محصولات فقط چند رقم محدود را تولید می کنند.

■ آیا برای اصلاح و پرورش گل

و گیاه در ایران از

کارشناسان

خارجی استفاده

می شود؟

بر اساس

قراردادهای همکاری

فنی و تخصصی

کشورهای جهان

سوم با کشورهای

پیشرفته، تعدادی از متخصصان بین کشورها مبادله می شود تا در قالب دوره های کوتاه و میان مدت آموزش بدهند.

سال ۱۳۷۹ یک گروه کارشناسی از هلند با برپایی یک همایش در اصفهان، وضعیت و توانمندی های موجود کشور در زمینه گل و گیاه را مورد بررسی قرار داد و تأیید کرد.

البته در زمینه عملی ساختن همکاری ها در قالب سرمایه گذاری های خارجی، دید مبهمی داشتند. البته این امر مربوط به مشکلات اقتصادی کشور در ارتباط با سرمایه گذاری خارجی است.

هلندی ها مناطق جنوبی کشور را مستعد پرورش گل و گیاه در خارج از فصل تشخیص دادند و معتقد بودند در این گونه مناطق تولید با کیفیت بالا و

قیمت پایین می توان انجام داد، اما خود آنها به طور مستقیم حاضر به سرمایه گذاری در این مناطق نشدند.

■ آیا خاک پرورش گل و گیاه زینتی که بتوان در آن گل های صادراتی پرورش داد، در کشور تولید می شود؟

کارشناسان هلندی عقیده دارند که در مناطق جنوبی ایران در خارج از فصل می توان به تولید انواع گل ها و گیاهان زینتی با کیفیت بالا و هزینه پایین مبادرت ورزید، اما حاضر نشدند به طور مستقیم در این زمینه سرمایه گذاری کنند.

تأمین خاک به عنوان بستر کشت برای محصولات زینتی مانند «بنجامین» و به طور کلی «پات پلانت ها» برای تولیدکنندگان معضل است.

وقتی یک صادرکننده بخواهد نوعی از «فیکوس ها» که جزو گیاهان برگ زینتی هستند تولید و صادر کند، باید خاکی داشته باشد که دارای دو خصوصیت مهم به این شرح باشد:

۱- سبک باشد تا از نظر هزینه حمل دچار مشکل نشوند.

۲- به بیماری های مختلف آلوده نباشد. در حال حاضر مشتریان در بازارهای جهانی برای راحت کردن خود، می گویند اگر بستر پرورش گیاهان در خاک «پیت ماس» باشد، مشکلی وجود ندارد. اما غیر از این خاک، خر خاکی که باشد،

برای آن باید گواهی محکمی وجود داشته باشد که این دریافت گواهی اینک امکان پذیر نیست.

در حال حاضر تمامی صادرات غیررسمی گل و گیاهان زینتی با خاک های غیراستاندارد صورت می گیرد.

در این زمینه از سبوس برنج و نقاله چسای، خاک هایی تولید می شود و گیاه با آن صادر می شود. این گونه خاک ها آلوده

است و در آن انواع قارچ ها وجود دارد و به هیچ وجه در کشورهای مقصد مورد تأیید نیست و در چند مورد مشاهده شده است که صادرکنندگان غیر واقعی در اطراف گیاه ریشه دار اندکی خاک «پیت ماس» استفاده و گیاه را صادر می کردند. این گیاه پس از صدور بین ۲۴ تا ۴۸ ساعت پژمرده می شد و از بین می رفت.

این عمل باعث شد اعتبار گیاهان ریشه ای ایران در کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس زیر سؤال برود.

در پی این موضوع، در مؤسسه تحقیقات آب و خاک، برنامه ریزی در جهت جایگزینی خاک پیت ماس خارجی صورت گرفت. در نامه نگاری های انجام شده، این نتیجه حاصل شد که بسیاری از مسایلی که در زمینه استفاده از خاک پیت ماس عنوان می شود، جزو حربه های

اقتصادی کشورهای پیشرفته است و این آلودگی‌ها باعث می‌شوند ریشه چون معادن خاک پیت‌ماس دست این گیاهان بگنجد و از بین برود. هزینه معوم کردن را نیز از صادرکننده دریافت می‌کند.

گونه کشورها است، خاک دیگری را در خاک‌های آلوده نوعی «نماتد» یا به ندرت مشاهده شده که گل و گیاه

آلوده عودت داده شود. اما این امر نیز صرفه اقتصادی و عمومیت ندارد.

■ آیا خاک موردنیاز گل و گیاهان صادراتی

در خصوص عملی ساختن همکاری‌های فنی و تخصصی در قالب سرمایه‌گذاری خارجی، دید مبهمی وجود دارد که مربوط به مشکلات اقتصادی کشور در ارتباط با جذب سرمایه‌های خارجی است.

قبول نمی‌کنند. پیت‌ماس جزو کالاهای صادراتی آنان به کشورهای در حال توسعه است. باید اشاره

را می‌توان در ایران تولید کرد؟ برای تولید این گونه خاک‌ها در ایران که بتوان در آن گیاهان صادراتی پرورش داد، هیچگونه مشکلی وجود ندارد، اما موضوع اصلی آن است که بتوانیم به کشورهای پیشرفته بفولانیم که این خاک‌ها می‌تواند جایگزین خاک پیت‌ماس شود. این امر به زمان و همکاری بیشتر دانشگاهها نیاز دارد.

در زمینه تحقیقات روی جایگزین کردن خاک، دانشگاه‌ها باید فعالیت بیشتری انجام دهند. چنانچه این تحقیقات در نشریات معتبر جهان به چاپ برسد، می‌تواند زمینه‌ای برای جایگزینی با خاک‌های موردنظر کشورهای پیشرفته باشد، زیرا گواهی دانشگاه‌های معتبر پشت آن قرار خواهد گرفت.

■ مصرف سرانه گل و گیاه در ایران چقدر است؟

آمار دقیقی در این زمینه وجود ندارد، اما چیزی حدود ۵ شاخه در سال تخمین زده می‌شود.

در ایران سالانه ۷۰۰ میلیون گل شاخه بریده تولید می‌شود که ۵۰ درصد آن ضایع می‌شود. اگر بقیه این تعداد گل

کرم‌های میکروسکوپی هستند که وارد سیستم‌های آوندی گیاهان می‌شود و آنها را مسدود کرده و گیاه را از بین می‌برد. کشورهای مقصد از «نماتد» ترس زیادی دارند، چرا که دشمن بیولوژیکی آنها در آن کشورها وجود ندارد و می‌تواند طفیان‌کند و خاک کشور را دچار آلودگی کند.

کسانی که به امر صادرات مبادرت می‌ورزند، باید گواهی و تأییدیه سازمان حفظ نباتات کشور را ضمیمه اوراق صادراتی خود کنند. این اوراق در برخی کشورها مثل کشورهای عربی قابل قبول است و در کشورهای اروپایی کمتر مورد قبول واقع می‌شود، چون استاندارد کشورهای اروپایی با یکدیگر متفاوت است و کشورهایی که استانداردهای بالایی دارند، خاک گل و گیاهان ریشه‌ای وارداتی را مجدداً آزمایش می‌کنند.

■ چنانچه گل و گیاه صادراتی ایران دارای آلودگی باشد، کشورهای خریدار چه عکس‌العملی نشان می‌دهند؟

برخی کشورها مانند ژاپن، گل و گیاه وارداتی را فوری معوم می‌کنند و

شود که ریشه‌های دور پوست میوه نارگیل می‌تواند جایگزین پیت‌ماس شود، اما تا زمانی که یک کشور در حال توسعه این موضوع را عنوان کند، آنها تأیید نمی‌کنند، ولسی به محض آنکه کشورهای هلند یا آلمان روی این گونه خاک سرمایه‌گذاری کنند، مورد قبول واقع می‌شود.

در سال‌های قبل این اتفاق افتاد. به محض سرمایه‌گذاری کشورهای پیشرفته روی خاک «کوگوپیت» این نوع خاک برای پرورش گل و گیاه ریشه‌دار مورد قبول واقع شد.

ایران در پی آن است که خاک‌هایی که بتواند خصوصیات موردنظر کشورهای پیشرفته را تأمین کند و مورد تأیید آنها باشد، تولید کند.

■ آلودگی‌های خاک چه لطماتی به پرورش و صادرات گل و گیاهان ایران می‌زند؟

آلودگی‌های خاک دو دسته هستند: اول آلودگی‌های میکروبی که از عوامل بیماری‌زا هستند. دوم آلودگی‌هایی که ناشی از آفات هستند.

تقسیم بر جمعیت ۶۰ میلیونی کشور شود، رقم ۵ شاخه به دست می‌آید. در آلمان در برخی سال‌ها آمار سرانه مصرف گل به ۱۰۰ شاخه نیز رسیده است.

■ آیا مصرف گل و گیاهان زینتی در جهان جنبه تفتنی دارد؟ اصولاً کشورهای صنعتی به این واقعیت رسیده‌اند که مصرف گل و

گیاهان تفتنی نیست، بلکه گل و گیاه و فضای سبز موجب نشاط جامعه می‌شود و به نحو ملموسی روی افراد اثرگذار است.

این کشورها به این محاسبه رسیده‌اند که هزینه برای تولید گل و گیاه روی اقتصاد کشورشان تأثیر مثبتی خواهد داشت، زیرا بازده نیروی کار را بالا می‌برد و موجب طراوت جامعه می‌شود.

■ چرا روی اصلاح نژاد گل و گیاه در مراکز تحقیقاتی و دانشگاهی ایران فعالیت صورت نمی‌گیرد؟

علت اصلی این است که در کشورمان حق ثبت رقمی که صرف کار اصلاحی می‌شود، رعایت نمی‌شود. به یک محقق هیچ گونه پرداختی نمی‌شود و هیچ گونه ضمانتی وجود ندارد که زندگی محقق تأمین شود.

یک محقق ممکن است بیست سال عمر خود را صرف اصلاح نژاد یک گونه گیاهی کند و دو گونه جدید به بازار عرضه کند، اما این تضمین وجود ندارد که بلافاصله نتیجه تحقیق وی تکثیر نشود.

در مسایل اصلاح نژاد، هزینه‌ها بسیار بالا است و فقط تعداد معدودی شرکت‌های تجاری هستند که روی اصلاح نژاد سرمایه‌گذاری می‌کنند. در خارج از ایران اگر کسی بخواهد

مصرف سرانه گل در ایران حدود ۵ شاخه در سال است، در حالی که در آلمان در برخی سال‌ها به ۱۰۰ شاخه رسیده است. کشورهای صنعتی مصرف گل و گیاه را از نظر افزایش بازده نیروی کار و طراوت جامعه، اقتصادی می‌دانند.

از نتیجه تحقیق یک شرکت اصلاح‌کننده استفاده کند، باید تا چند سال درصدی از درآمد خود را به آن شرکت پرداخت نماید.

این امر در ایران نیست و در نتیجه هیچگونه انگیزه تحقیقاتی وجود ندارد. ایران زمانی در این زمینه موفق می‌شود که بخش خصوصی به دنبال اصلاح نژاد برود و روی آن فعالیت کند.

کشورهای خارجی ارقام جدید خود را به ایران نمی‌فروشند، اما به شرکت‌های هندی می‌فروشند، چرا که قانون حق تقلید (کپی‌رایت) در ایران نیست، ولی در هند این قانون وجود دارد.

کشورهای پیشرفته حاضر نیستند ارقام جدید گل و گیاه خود را به ایران بدهند، زیرا که برای تکثیر بی‌رویه آن هیچ ضمانتی وجود ندارد. البته در ایران تولیدکنندگانی وجود دارند که به خاطر رعایت قوانین حاکم بر کشورهای مبدا شناخته شده هستند و شرکت‌های خارجی حاضر به دادن ارقام جدید خود به این شرکت‌ها و تولیدکنندگان هستند.

■ توصیه شما به تولیدکنندگان و صادرکنندگان گل و گیاهان زینتی چیست؟

تولیدکنندگان باید به روش‌های مختلف، سطح علمی خود را بالا ببرند. دفتر امور گل و گیاهان زینتی، دوره‌هایی را در شهرستان‌ها برای آموزش تولیدکنندگان گذاشته است. آنها باید در این دوره‌ها شرکت کنند و سطح علمی خود را بالا

ببرند. بالا بردن سطح علمی باعث می‌شود مشکلات مبتلابه تولید به راحتی حل شود و از امکانات موجود به بهترین نحو استفاده شود.

به صادرکنندگان نیز توصیه می‌شود برای حفظ شؤونات و اعتبار ملی کشور که در بسیاری از نقاط به خطر افتاده است و در رهگذر آن بازارهایی را از دست داده‌ایم، سعی کنند محصولات قابل قبولی با قیمت‌های مناسب ارایه کنند.

این صادرکنندگان به جای آنکه با یکدیگر به رقابت بپردازند، باید با یکدیگر متحد شده و با صادرکنندگان خارجی رقابت نمایند.

